

TAJNA NEPREŽALJENE LJUBAVI

Jadranka Pintarić

Ako je istina da svatko ima svoju priču, samo je treba naći, iznjedrati, otkriti i, što je ipak čini se važnije, umjeti vješto ispričovijedati, onda je roman Harukija Murakamija »Južno od granice, zapadno od sunca« dokaz kako i život japanskog yupiea, naizgled posve običnog, tipičnog biznismena u Armanijevu odijelu i skupom autu, koji vodi naizgled upravo dosadan život na relaciji: obiteljska idila s voljenom ženicom i dvoje djece – uspješan šminkerski posao u elitnoj četvrti, može biti zanimljiv i misteriozan.

Eto, glavni junak, Hajime, u kasnim tridesetima, vlasnik je dvaju mondenih tokijskih jazz-klubova koji odlično posluju i u kojima je on pokazao svoju darovitost za vodenje posla i zaradivanje novca. Sretno je oženjen vjernom mu ženom iz bogate obitelji, pa je tako zapravo od punca i dobio novac za pokretanje posla – jer je prije toga godinama radio dosadan posao redigiranja udžbenika u izdavačkoj kući. Ima dvije kćeri koje voli te ih odvozi i dovozi iz vrtića. Redovito vježba, pliva, brine se o prehrani i izgleda mladoliko. Vozi BMW, posjeduje vikendicu u brdima, predan je u poslu i jedino mu se ne sviđa što se ženin otac bavi sumnjivim poslovima (podmičivanje političara, općenito mito i korupcija, tajne s burze i sl. – premda o tome čitatelj i ne dozna osobito mnogo).

Hajime je bio jedina (što ga je uvelike odredilo kao osobu, a o čemu Murakami prilično opsežno raspreda, zanimljivo i poučno), odrastao je u finoj četvrti u obiteljskoj kući, otišao na studij u Tokiju, zaposlio se... I tako, sve se čini u savršenom redu, ali...!

To »ali« su dva događaja i dvije osobe iz

Hajimine prošlosti: sudbonosno prijateljstvo u djetinjstvu sa Šimamoto, djevojčicom iz susjedstva koja je zbog preboljene paralize šepala na jednu nogu i s kojom je ostvario dubok, nezaboravan, trajan odnos, prekinut u dvanaestoj godini preseljenjem; te srednjoškolska ljubav Izumi koju je okrutno i besramno prevario s njezinom rođaknjom upustivši se u puki tjelesni odnos – a što sebi nije oprostio jer je tako djevojci zapravo upropastio život (teško je suditi o tome koliko je to uvjerljivo – s jedne strane iz pozicije druge kulture, a s druge sa stajališta samoga romana kojim Murakami, čini se, smišljeno zaotrava neke teme i motive ne bi li tako ukazao na društveno ozračje u kojem žive njegovi junaci).

Hajime ne može zaboraviti Šimamoto s kojom je slušao Liszta i Nat King Colea i mogao biti to što jest bez ostatka, ali mu je isto tako na savjesti i Izumi. Jednoga dana na ulici prepozna Šimamoto, slijedi je, ali neuspješno... Onda se ona iznenada pojavljuje u njegovu klubu i oni se ponovno počnu vidati. Čak odu na bizaran, neobičan izlet na kojem se dogodi nekoliko, tja opet, čudnovatih i sudbinskih momenata. On spoznaje da je voli, da je zbog nje spreman sve ostaviti. No, Šimamoto je tajanstvena, nestaje i pojavljuje se neobjašnjivo, on baš ništa ne zna o njezinu životu, osim što prema odjeći i nakitu vidi da je bogata. Samo s njom Hajime ima dojam cjelovitosti svoga života. I premda ga razdire to što voli svoju ženu (koju je varao spavajući povremeno s drugim ženama, npr. dok je bila trudna, ali, bogme vrlo zanimljivo, on to ne smatra preljubom, pa čak mu u »iskrenom« muškom razgovoru i punac savjetuje da se povremeno negdje pametno »isprazni« ne bi li bio bolji suprug njegovoj kćeri!), osjeća da je Šimamoto to što mu je nedostajalo u ži-

Haruki Murakami: »Južno od granice, zapadno od sunca«, s engleskoga prevela Maja Šoljan / Vuković & Runjić / Zagreb, 2003., str. 214

ivotu, to što ga može ispuniti, dati mu smisao. Tu se onda nešto zapetlja pa tajanstvena ljepotica opet nestane – tako da Murakami i nas čitatelje zauvijek ostavi u mraku neznanja u pogledu identiteta i smislenosti tog lika. To što mu žena, Jukiko, na poslijet-

ku pomogne da dade oblik i smisao svome životu, dakako, životu upravo s njom – suprugom punom skrivene snage i razumijevanja, može se smatrati sretnim krajem romana. Ili: kako vam drago.

Zapadna kritika kaže da je »Južno od granice, zapadno od sunca« najjapanskiji roman Harukija Murakamija (1949), koji je i sam, prije nego što je postao full-time pisac, vodio jazz-klub. U pozadini priče o životu Hajime i njegovim nevoljama sa ženama može se nazrijeti ponešto od autorove ironije spram suvremenog japanskog društva, stila života koji se »pozapadnio«, sustava vrijednosti i morala koji »pliva« i labavo se kreće između drevnog, tradicionalnog i uvezenog, zapadnjačkog, načina zaradivanja na granici legalnog i u rupama zakona.

Potom, nekoliko prizora, unutarnjih monologa i doživljaja glavnoga junaka sadrže misteriozna, onostrana iskustva, koja svako toliko naznačavaju blagi pomak u nadrealno. Na poslijetku, ako se pristup dovede do krajnosti, gotovo se cijeli roman može tako promatrati: kao građenje i razgrađivanje izmišljenih svjetova i likova koji izmiču realističkoj romanesknoj konvenciji ili je barem s vremena na vrijeme dovode u pitanje. Ako ne tako, posve je razumno roman (koji je naslov dobio prema pjesmi Nat King Colea »Južno od granice« i sibirskoj legendi o tome što je »zapadno od Sunca«) čitati kao realističnu priču iz Japana. To što autor u pripovijest ubacuje duboka i filozofična promišljanja o životu, svijetu, psihi čovjeka, i, ponajviše, smrti – daje samo dodatnu vrijednost vješto, glatko, dotjerano napisanu romanu. Složili se s njim ili ne: Ima mnogo raznih načina da se živi. I mnogo raznih načina da se umre. Ali na kraju... ostaje samo pustinja.

OZBILJNO ŠTIVO UPAKIRANO KAO VRHUNSKI TRAČ

Jelena Čarija: »Klonirana« / SC Sveučilišta u Zagrebu / Zagreb, 2003., str. 304

Helena Sablić Tomić

Vrijeme brzoga življenja, brzoga čitanja i još bržega zaboravljanja emancipiralo je skupinu čitatelja koja od literature traži isključivo brzu i što je moguće jeftiniju zabavu. Veliki broj »instanant« knjiga stoga i jest prepravilo hrvatsko tržište. Na prvi pogled, glamurno opremljen, roman »Klonirana« autorice Jelene Čarije može biti upravo takav. Pripovjedna nit već od prve stranice »omata« one koji su željni brzoga predaha uz knjigu jer riječ je o priči koja se je jednostavno ne da prestati čitati. Međutim, knjiga će zasigurno biti jednako intrigantna i onima nešto sporijima.

Uvijek zanimljiv privatni život hollywoodskoga jet seta ovoga puta okreće se oko Stevena Petersona, producenta, redatelja i vlasnika jedne od vodećih filmskih kompanija, njegove fatalne ljubavi prema pop ikoni i zasigurno najprovokativnijoj plavuši na svijetu Marilyn Monroe te oko klona-djevojčice koja nosi njezino pravo ime. Norma Jones odmah je po rođenju postala objekt »očeve«, Petersonove, žudnje.

Pretapanje dviju priča

Gomilanjem rečenica o toj bolesnoj i grotesknoj ljubavi prema šestogodišnjoj MM otvaraju se teme koje potresaju društvenu, ali i privatnu stvarnost. Pretjeranim naglašavanjem pedofilske strepnje i opsjednutosti s MM, autorica u prvome dijelu naslovljenom Norma Jones doводи čitatelja do prezasićenja temom. Tada se, točno na polovini romana, u narativni tijek upleće priča o blizankama Jeleni i Heleni Čariji iz Hrvatske, koje završavaju filmski scenarij naslovljen »Klonirana«. Tema scenarija ista je kao tema prvoga dijela romana. Pretapanje dviju istih priča za posljedicu može imati i ubojstvo blizanki. Ali kojih? I sada oni spori dolaze na svoje.

Naime, takvim narativnim odmakom roman u drugome dijelu naslovljenom Marilyn Monroe počinje dobivati novu dimenziju, postaje šokantniji i slojevitiji, poetički zanimljiviji i književno teorijski opremljeniji. Nagli zaokret pripovijedanja postmoderna je gesta zrcalnoga odraza

literature u zbilji, zbilje u literature koji kroz strategije krimi priče otvara i priču o ludilu komercijalizacije svakodnevlja koja emancipira vrijednosti Potemkinovih sela gomilajući skupinu ljudi koji imaju novac i moć.

Zasigurno talentirana autorica uspjela je preplesti tako dvije prostorno (Hollywood i Trogir) i žanrovski (trivijalni roman i scenarij) različite priče koje problematiziraju recentne teme ukazujući kako se zlo ne događa negdje drugdje, već gotovo uvijek pred našim očima. Jer možda dolazi vrijeme kada će pojedinac biti samo jedna od varijanti istoga imena. Duplikat!

»Klonirana« tako postaje otvorena društvena kritika potrošačkoga mentaliteta, moći novca, morala, ali i privatna dilema o moći i utjecaju literature i medija na egzistencijalnu intimu pojedinca na samome rubu dvadeset i prvoga stoljeća. Komercijalni prah velikom se brzinom širi preko oceana, a posljedica kontaminacije njime dovodi do egzistencijalnoga gađenje nad samim sobom.

Pitko napisano štivo

Čarija je eksplicitnim, detaljnim, opisima bez zadržke prikazala i multiplicirala trenutke u kojima šezdesetsedmogodišnjak briše tragove udovoljenja tjelesne strasti na tijelu drogiranaoga šestogodišnjega klona MM. Na tim se mjestima ona pokazuje kao izuzetno kontrolirana i autoritativna autorica koja ne podilazi čitatelju, već ga »tjera« na aktivnu komunikaciju s tekstom koja u svojoj završnoj fazi treba sadržavati osudu staroga perverznejaka. I čini se kako upravo u tome trenutku ona zastaje i kaznu prepušta nekome drugomu u ovome slučaju samoj Marilyn Monroe, odnosno njezinu duhu.

Tada je roman mogao izgubiti egzistencijalnu poruku da autorica upravo na taj način nije otvorila još jedno problemsko pitanje vezano uz posljedice koje može imati dijete ako se provede javna osuda jedne takve psihičke i moralne nakaze. Jer nakon svega ipak je ono osuđeno na život.

Oni sporiji i samim tim zahtjevniji čitatelji zasigurno će kroz paralelnu priču prepoznati niz otvorenih prostora vezanih uz prisutnost postmodernih strategija u tekstu, semantičkih karakteristika žanrovske literature, kao i onih vezanih uz smrt autora, zadovoljstvo u tekstu, medijsku manipulaciju i kulturoloških praznina.

Ovo pitko napisana štivo referencijama na Harryja Pottera i »Alkemijara« autoironizira i svoju eksplicitnu lakočitljivost, te moguću zavidnu nakladu (usprkos podnaslovno označenom broju od 1000 komada!). Sabrano vladanje tekstem stoga i upućuje na još niz recentnih socijalnih, ideoloških i poetičkih problema o kojima se jednostavno nakon pročitanje knjige ne može prestati govoriti. Provokativno i slojevito, dobro posloženo i intrigantno, brutalno i ružičasto oznake su koje roman ovjeravaju. Netom održani književni znanstveni skup imao je nekoliko zapaženijih izlaganja kojima je ova knjiga bila povod. Jer riječ je o ozbiljnoj literaturi upakiranoj kao vrhunski trač.

NEZAIBILAZNA POSTAJA NA STRMOJ STAZI ZENA

Gordan Pandža

Krajem 2003. godine, u izdanju Fokus komunikacija, na hrvatskome jeziku je predstavljena knjiga »Zen Velikog Bisera«. Riječ je o spisima kod nas malo poznatog kineskog zen (chan na kineskom) učitelja Hui Haia (750. – 814. g.), iz razdoblja dinastije Tang (618. – 907. g.), koje je za englesko izdanje 1960. preveo i priredio britanski istraživač istočnih religija i filozofija John Blofeld. Hrvatsko izdanje, koje je uredio Omer Rak, a prevela Karmen Mihalinec, jest pionirsko djelo na ovom području jer je to prvi cjeloviti hrvatski prijevod jednoga zen-klasika (fizumemo li prijevođe kraćih spisa Seng Tsana, Ikkyua i Ryokana u knjizi »Zen« japanologa Vladimira Devidae).

S obzirom da je tradicionalno izlaganje doktrine zena zabilježeno u obliku razgovora između učenika i učitelja, čitatelju nevičnom na ovakvu vrstu literature dobro će poslužiti i opsežan uvod priređivača Johna Blofelda. Nakon prvoga, informativnog čitanja, nekome tko je samo površno upoznat s ovom materijom, sigurno će se nametnuti pitanje: »Što je zapravo taj famozni zen?« A ovdje predočeno učenje čuvenog majstora Hui Haia (poznatog i pod nadimkom Veliki Biser) sigurno mu neće izići u susret s jednom dobro komponiranom metafizičkom definicijom.

Hui Hai, Hegel i Kant

Jer kad bi se zen mogao objasniti riječima, definicijama, kategorijama i terminima, mogli biste odmah zatvoriti knjigu i s usklikom olakšanja otpuhnuti: »Zar toliko buke ni oko čega? Enigmatička je zanimljivija!« Ali u ovom slučaju stvari nisu tako jednostavne. Zasućete li rukave i latite se ozbiljno posla oko ove knjige, strpljivo, korak po korak, ostavljajući otpočetka u predsojlu ushite i obehlabrenja »na prvu loptu«, uvidjet ćete da vas Hui Hai poziva na mnogo dublju avanturu od Hegelove »Fenomenologije duha« ili Kantove »Kritike čistog uma«.

Da bi se razumjela stvarnost »takvom kakva je« (skt. tathata), zen zahtijeva da tragalac zađe s onu stranu apstraktnoga, konceptualnoga uma, i doživi je neposrednim putem, koji Hui Hai naziva »opažanje putem vaše vlastite naravi« (skt. svabhava). Hui Hai tu narav uspoređuje s jasnim ogledalom koje »na prvu samo ne sadrži oblike, ipak može opaziti sve oblike (...) upravo zato jer je oslobođeno mentalnog djelovanja«.

To je prvi korak, razumjeti da se mentalnim djelovanjem i intelektualnim naporom ne može razumjeti zbiljnost, izvorna narav (kin. hsing), bit i djelatnost uma (kin. t'i, yung), a na poslijetku ni

John Blofeld: »Zen Velikog Bisera« / Prevela Karmen Mihalinec / Izdanje: Fokus komunikacije / Zagreb, 2003., str. 113

priroda zen discipline i učenja. Za to je potrebno doseći stanje ispravnog opažanja koje nije zamučeno diskriminirajućim osjećanjima privlačenja i odbijanja. Takvo stanje Hui Hai naziva »oko Budhe«. Kako se ono postiže? Uz njegovanje šest tradicionalnih budističkih vrlina (skt. paramita): uzdržljivost, ispravnost, strpljivost, srčanost, sabranost i mudrost, Hui Hai u svom izlaganju navodi tri metode: obuzdavanje (vinaya), usredotočenost (dhyana) i mudrost (prajna). U užem smislu one predstavljaju srce prakse zena koja vodi k spoznaji ispravnosti (bez temelja u sebi samima) svih pojava, a time i otpuštanju svih vezujućih mentalnih stanja (bilo prijanzujućih bilo odbijajućih).

Britki dijalektički dvoboji

A to je praktičan i neposredan put ka krajnjoj svrsi zena – prosvjetljenju (bodhi) ili osvjetljavanju čovjekove vlastite naravi (pen hsing) koja je istovjetna naravi Buddhje (prosvjetljenog bića, ali i apsolutne zbiljnosti).

Iako »Zen Velikog Bisera« obiluje sofisticiranim komentarima glasovitih budističkih sutri (doktrinarnih spisa) kao što su Lankavatara, Avatamska ili Vimalakirtinirdesa-sutra te britkim dijalektičkim dvobojima lucidnog Hui Haia s oponentima drugih budističkih škola, ona istodobno daje i jezgro, a neumoljivo precizne upute kad je u pitanju praksa zena. Istina, Hui Hai mnogo više pažnje poklanja ravnoteži između doktrine i prakse u smislu komplementarnog razumijevanja sutri i njegovanja ispravne usredotočenosti, za razliku od drugih, neposrednijih učitelja iz Tang epohe – kao što su šesti patrijarh – revolucionarni Hui Neng, Hui Haijev učenik Huang Po, kontroverzni i nepredvidljivi majstor Lin Chi te prilično nekonzvencionalni Hui Haijev učitelj Ma Tsu – koji su prednost davali neposrednom, intuitivnom zrenju dharme (budističkog nauka) kroz sagledavanje izvorne naravi.

Taj smjer zenu je nesumnjivo dao osnivač i prvi patrijarh zen-budizma u Kini – indijski učitelj Bodhidharma, rekavši: »Želite li tragati za Buddhom, morate sagledati vlastitu narav, jer ta narav je sam Buddha. Ako niste sagledali vlastitu narav, od kakve vam koristi što razmišljate o Buddhju, recitirate sutre, postite ili se pridržavate pravila?«

Čovjek uzvišene duhovnosti

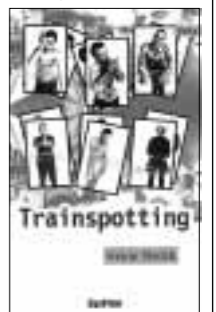
Hui Hai, usprkos dijalektičkoj rječitosti, raskošnoj erudiciji i intelektualnoj pronicljivosti (koju nije uvijek lako pratiti) po svojoj praktičnosti nimalo ne zaostaje za starim patrijarcima. U jednome dijalogu s redovnikom Fa Yüanom Veliki Biser izriče samu srž svoga naučavanja o iznenadnom osvjetljavanju: »Naša narav, koja je urođeno čista, ne oslanja se na praksu kako bi postigla svoje vlastito stanje. Samo umišljeni tvrde da postoje praksa i ostvarenje. Stvarna praznina nema zapreka i njezina je djelatnost u svim prilikama neiscrpna. Nema početka ni svršetka. Čovjek uzvišene duhovnosti sposoban je za iznenadno osvjetljavanje, čime će njegova djelatnost biti nadnašna – to anuttarasamyaksambodhi je nadnašna prosvjetljenja.«

Kada pročitate »Zen Velikog Bisera«, vjerojatno ćete se upitati: »Ako je tako, čemu onda učenja i knjige, majstori, put i napore discipline?« Imajući u vidu taj vrhunski paradoksa zena, koji tragaoče često ostavlja u zbuđenju i bespomoćnoj nedoumici, Hui Hai uvažava i postepeni put buđenja kroz napornu praksu i iznenadno osvjetljavanje kroz neposredno razumijevanje. Jednima tumači sutre, druge pak upućuje da odbace učenje i prigrle jednostavan život, treće navodi da uvide »prazninu svih opreka«, ali svakom pojedincu mudro nudi samo onaj ključ koji može otvoriti njegovu bravu. Nema Puta za sve putnike, ni ključa za sve brave, ali za one koji se odvažte otisnuti strmom stazom zena »Zen Velikog Bisera« je nezabilazna postaja.

IZLOG KNJIGA

Irvine Welsh

»Trainspotting«

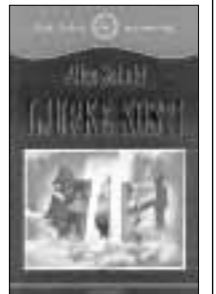

SysPrint, Zagreb, 2003., str. 260

»Trainspotting« je autentičan i neumoljiv grupni portret prokletnika iz Edinburgha: narkika, nasilnika, najvećih ludaka na koje će čitatelji ikada nabasati. A sve je to napisano žestokim jezikom ulice, jednako razornim kao i igla koja Welshovim antijunacima oduzima svaku budućnost.

Alice Sebald

»Ljupke kosti«

Algoritam, Zagreb, 2003., str. 317

Šokantan, potresan i nezaboravan roman Alice Sebald, koji još nije sišao s ljestvica najprodavanijih knjiga u SAD-u, priča je o četrnaestogodišnjoj Susie Salmon, koja je silovana i ubijena u prvome poglavlju romana. Susie će taj stravični događaj ispričati sama. Iz raja.

Kazimir Klarić

»Crv sumnje«

Naklada Zadro, Zagreb, 2003., str. 192

Kako se god Klarićevim junacima narugala zbilja, tako se i njoj ruga Klarić; on parodira, persiflira, podmeće, izvrci i sve svodi na svoj ironijski, groteskni, parodistički, apsurdistički, smiješni, lucidni, ludistički kalambur, kao jedinu njezinu mjeru i primjereni okvir.

Stjepan Gulin

»Nitko ne griješi ako ne štiti«

Naklada MD, Zagreb, 2003., str. 109

»Nitko ne griješi ako štiti« – knjiga je ciničnog šetača i slušača, prijenosnika vijesti i poluvijesti, koji ne »po-teže mač« samo na druge, nego pripitujući mjesto vlastita govora (pisanija), nerijetko tematizira periferiju pjesničkoga zanata i njegovih protagonista.

Arijana Čulina

»Bolje se roditi bez one stvari nego bez sriće«

Profil, Zagreb, 2003., str. 265

U nastavku najvećega beletrističkog hita u Hrvatskoj, Goge Bjondina, ne štedeći ni sebe ni druge, razobličuje brojne niske udarce koje si međusobno zadaju žene i muškarci u neprestanoj borbi za zadovoljstvo i ljubav. Nakon svih peripetija Goge ipak pronalazi mjesto u kojem čuči srića.

Renato Baretić

»Osmi povjerenik«

AGM, Zagreb, 2003., str. 253

Baretićev je prozni privjenac topla satira čiji je žalac zabada u najosjetljivija mjesta modernoga, urbanog čovjeka. S njegovim se junakom lako poistovjetiti jer smo, baš poput njega, zatočnici emotivnog autizma, miljama udaljeni od vlastitoga srca.